

Nézzünk körül a mi egyházi életünkben is s ha találunk csak egyetlen pontot, a mi az unitarismus fényét és tisztaságát meghomályosíthatná a tiszta értelem és romlatlan lelkiismeret előtt, világosítsuk meg azt azonnal; mert csak így lesz — mert csak így lehet az unitarismus a jövő vallása — sokaknak világossága. Amen.

VÁRI ALBERT.

Az unitáriusok egyh. főtanácsi gyűlése.

(Kolozsvárt, 1900. oct. 28., 29. és 30.)

I.

Ferencz József püspök megnyitó beszéde.

Méltóságos és Főtisztelendő Egyházi Főtanács! Először gyűlünk ma egybe a múlt évben megállapított szervezeti törvény alapján. Jelen főt. gyűlésünkkel tehát egy új korszaka nyílik meg egyházi életünknek, a mennyiben a képviseleti rendszer egyh. Főtanácsunk jelen szervezetében kiterjesztést nyert. Mert teljesen eddig sem hiányzott a képviselet Főtanácsunkból. Esperes és Egyházköri felügyelő gondnok afaít ugyanis, mint az illető egyházkörök választott tisztviselőit, részben legalább eddig is úgy tekinthettük s tényleg úgy is tekintettük, mint azon egyházkörök képviselőit. E mellett kolozsvári és tordai, újabban pedig budapesti egyházközségeink eddig is jogosítva voltak szoros értelemben vett képviselőket küldeni főtanácsi gyűléseinkre. A múlt évben megállított szervezeti törvény azonban e jogot egyházköreinkre is kiterjesztvén, jelen főtanácsi gyűlésünk már ez alapon lett egybehiva.

Mint általában minden újításnál, úgy a főtanácsunk szervezetében történt e módosításnál is önkénytelenül az a kérdés merülhet fel, hogy mi czélja van e módosításnak s vajjon nem hiába bolygattuk-e meg az irások szerint a régi gyepüt; azaz elérjük-e szervezetünk módosításával a kitűzött czélt?

A czélra nézve, azt hiszem, mindnyájan tisztába vagyunk, mindnyájan egyetértünk. Mert az nem lehet más és nem más, mint ez által is fokozni egyházunkban az egyház ügyei iránt az érdekeltséget, a mire soha több szükségünk nem volt, mint most, ha

drága örökségünket, a jelenések könyvének írója szerint, a nálunk letett koronát meg akarjuk tartani. Avagy ki nem veszi észre, hogy mily tevékenységet fejtenek ki a különböző egyházak körülöttünk a saját egyházuk érdekében. Egy részük odáig megy, hogy az egész kereszténységet, más részök az evangéliumot hajlandó magának teljesen lefoglalni, a mi tulajdonképpen egyre megy; mert az evangélium nélkül nincs kereszténység.

Valóban, mintha a 16-ik évszáz küzdelmei újulnának meg, annyira kezdenek kiélesedni a felekezeti érdekek. Ily viszonyok között mi természetesebb, minthogy nekünk is kétszeres buzgalmat kell kifejtenünk szent vallásunk mellett. S a nélkül, hogy a fari-zeus módjára így imádkoznánk: „Isten, halálat adok néked, hogy nem vagyok olyan, minemü im'e publicanus“, tehát mindenkinek hitét és vallását tiszteletben tartva és a lelkiismeret szabadságát nemesak szóval, hanem cselekedeteinkben is a magunk teljes ahoz alkalmazásával elismerve, egyházunk érdekében nekünk is résen kell állanunk. Tartozunk ezzel hitelődeinknek, kik e szent örökséget ránk hagyták. De tartozunk az általunk megismert igazságnak is, a melynek hirdetésére vagyunk hivatva. E tekintetben részemről teljesen a magamévá teszem s tehetjük mindnyájan egy kiváló tekintélyű hazánk fiának Ritook Zsigmond a M. Prot. Irod. Társaság f. évi közgyűlésen elhangzott eme szavait. — Nem vagyok barátja a felekezeti hareznak; de a ki azt kívánja tőlünk, hogy mondjunk le, hogy ne tegyünk semmit: mert különben a haza polgárai között növeljük az ellentéteket, szitjuk a szenvedélyeket, az erkölesi öngyilkosságot követel tőlünk. Igen, a felekezeti harezban mi sem gyönyörködünk; sőt azt, mint a kereszténység eszméjével, mint az evangélium szellemével ellenkezőt határozottan elítéljük, de valóban erkölesi öngyilkosságot követnénk el magunkon mi is, ha akár kishitűségből és a küzdelemtől való félelemből, akár vallás-erkölesi és hazafiui álláspontunk iránti kételyből feladnók magunkat s nem igyekeznénk egyházunknak anyagi és szellemi érdekeit tőlünk kitelhető módon előmozdítani, gyarapítani.

A mi már a kérdés másik ágát illeti: hogy vajjon nem hiába bolygattuk-e meg a régi gypüt; azaz elérjük-e szervezetünk módosításával a kívánt czélt? erre nézve a feleletet igen természetesen csak a jövő fogja megadni. Részemről azonban teljes jó reménnyel vagyok. Mert igaz ugyan, hogy a régi gypüt megbolygattuk, de nem bontottuk el, nem hánytuk szét. Ellenkezőleg, kiépitettük.

Az egyházi képviselő tanácsosok, a kiken eddigi főtanácsai szervezetünk nyugodott, megszerzett jogaik élvezetében maradtak. Csak a jövőre lesz korlátozva számuk 120-ra. De tekintettel arra, hogy tisztviselői állásuknál fogva még mintegy 60-an lesznek a Főtanács tagjai, az új szervezettel megállított 32 egyházköri és egyházközségi képviselővel a tagok száma a 200-at így is meghaladja. A különbség tehát Főtanácsunk eddigi s jelen szervezete között idővel mégis mintegy 100 tag lesz. Minden esetre jelentékeny szám. De hát valljuk meg az igazat, hogy az egyházi tanácsosok választása az újabb időben meglehetősen tultengésbe is ment volt. S tisztelet a kivételeknek, de vannak egyházi tanácsosaink, a kiket én 24 évi püspökségem alatt egyszer sem láttam főtanácsai gyűléseinken részt venni. Hát én nem vonom kétségbe ezeknek se hithűségét s egyházunk iránti szeretetét; de azt talán mégis méltán el lehet várni, hogy a ki egyházi Főtanácsunknak tagja lesz, az a buzgóságban, az áldozatkészségben, egyházunk ügyeinek felkarolásában, érdekeinek előmozdításában előljárjon, például szolgáljon s arra buzdítson másokat is. És e tekintetben megvallom, nem csekély súlyt helyezek a képviseleti rendszernek főtanácsunk szervezetében történt kiszélesbitésére. Éppen ezért önöket üdvözlöm először egyház köreink képviselői, kik az új szervezet alapján vesznek részt jelen főtanácsai gyűlésünkben. Önöktől függ bebizonyítani azt, hogy szervezetünk módosítása egyházunknak nem hátrányára, hanem előnyére történt. S arra kérem, hogy ne véljék megbízatásukat kimerítettnek azzal, hogy itt koronként megjelennek, hanem vegyék szívékre egyházunk ügyeit s legyenek annak egyházköreibben is lelkes védői, megannyi apostolai. És a mit még figyelmökbe ajánlok, ez az : hogy ne gondolják, hogy működésük áldásos lesz, ha képviselt egyházköreiknek esetleg talán külön érdekeiért síkra szállnak, a nélkül, hogy az egyház egyetemének érdekeit szem előtt tartanák. Mert nem a test van a tagokért, hanem a tagok a testért.

„De legyenek atyafiságos szeretettel üdvözölve, Főtanácsunknak itt megjelent összes tagjai.

Egyházi életünkben az új szervezettel megnyílt ez új korszak ujítsa meg mindnyájunkba a buzgóságot egyházunk iránt. Azt a közmondássá vált szöveget, hogy az unitáriusok összetartók, ne hagyjuk elveszni. Mert így, ha kevesen vagyunk is, sokat megtehetünk; pedig sokat is kell tennünk, hogy ebben a nagy versenytetésben, a melynek akarva nem akarva, egyházunkkal, iskoláinkkal

s minden intézményünkkel mi is ki vagyunk tétetve, el ne maradjunk. Egyéni és családi, polgári és társadalmi, hazafiúi és nemzeti kötelességünk mellett ne sajnáljuk kellő gondot fordítani egyházunk és szent vallásunk érdekeire is. Karoljunk fel minden jó gondolatot s hozzunk meg minden áldozatot, a mi ezeknek előmenetelére szolgál. A vélemények harezától ne féljünk, mert az kikérülhetetlen, sőt sokszor éppen szükséges a tanácskozásoknál, mert az ellentéteket egymással szembe állítva ismerhetjük fel jobban az igazságot. De egymást nem legyőzni, hanem meggyőzni igyekezzünk s fegyverünknek még éle is legyen a szeretet, mely nem sebez.

Ismételten üdvözölve az atyafiakat, jelen főtanácsai gyűlésünket megnyitottnak nyilvánítom.

II.

Püspöki évi jelentés.

Méltóságos és Főtisztelendő Egyházi Főtanács!

Midőn Isten kegyelméből immár 24-ik évi jelentésemet megteendő vagyok, mindenek előtt örömmel jelenthetem, hogy egyházi közigazgatásunkban a mult évben megállított s f. évi január 1-én életbe lépett új szervezettel semmiüemű fennakadás nem volt. Az átmenet a régi rendszerről az újra minden nagyobb nehézség nélkül megtörtént. Az új szervezeti törvényben kétségen kívül lesznek, már is merültek fel egyes rendelkezések, a melyek módosítást vagy világosabb és határozottabb körülírást fognak igényelni. De tökéletes művet csak Isten alkothat. A mit emberi kéz, vagy emberi ész alkot, az folytonos javításra és tökélyesbítésre szorul. Csak az alap legyen jó és a keretek megadva, rendről-rendre a hiányok kipótolhatók. S én részemről e tekintetben teljes megnyugvással vagyok egyházi új szervezetünk iránt. Természetesen, hogy nekünk magunknak kell abba lelket lehelni. E nélkül a legtökéletesebb szervezet sem sokat ér.

Jól tudom Méltóságos és főtiszt. Egyházi Főtanács, hogy e tekintetben első sorban engem terhel a felelősség, miután az elnökök közül csak én vagyok állandóan helyt s a közigazgatás vezetése leginkább az én kezecimben összpontosul. Érzem is e felelősség súlyát most inkább, mint valaha, egy felől azért, mert az új szervezet jelentékenyen tágitotta az elnöki hatáskört, sok dolgot oda utalván, a mi eddig mind az E. K. Tanácson ment keresztül s ha tisztán irodai és ügykezelési teendőim az eddigihez képest nagy mértékben kevesbedtek is, a közigazgatással járó gond és fáradtság kevesebb nem lett.

De érzem e felelősség súlyát másfelől most azért is, mert erőim hanyatlását is kénytelen vagyok érezni. Az ember sok mindennel megbirkózzhatik, de az idővel nem! Ezért megvallom, hogy

sokszor aggodalom szállja meg lelkemet, hogy kötelességeimet úgy teljesíteni, a mint azt tisztem megkívánná s magam is óhajtanám, nem tudom. Fogyatozásaimért minden esetre szives elnézést kérek.

Különben az új szervezet beindítása, alkatrészeinek összehangzatos működése körül minden lehetőt megtettem. A mint említém, az ügyek egy jelentékeny részének az elnökség hatáskörébe lett utalásával, eddig legalább beértük havonként egy Képviselő Tanácsi ülés tartásával; de a melyek néha két napra is kiterjedtek. Egyik főgondnokunk, báró P. Horváth Kálmán úr ő méltósága mindenik ülésben jelen volt s a tanácskozásokban szokott buzgóságával vett részt mindannyiszor. Mltsgs ids. Daniel Gábor úr főgondnokunk szintén csak azért lejtött egyszer Budapestről, hogy az új szervezet szerinti Képviselő Tanács működéséről magának személyes meggyőződést szerezzen s e mellett minden ülésben elintézett fontosabb ügyről magát általam tájékoztatta. Vidéki egyházi tanácsos afiai közül is némelyek többször is megjelentek a Képviselő-Tanácsi gyűléseken. Csak egyetlen egy ülésünk volt, a melyben ezek közül senki sem vett részt. Ha a tanácsi üléseinkre az igazság kedvéért megjegyzem még azt, hogy vidéki egyházi tanácsosaink közül néhányan eddig még nem vettek azokban részt, ez úgy hiszem, sem a szervezet, sem illető egyh. tanácsos afiai buzgósága, közügy szeretete rovására nem eshetik, hanem oly körülményeknek tulajdonítandó, a melyek miatt a legjobb akarat mellett sem tudtak eddig még tanácsi üléseinkben megjelenni.

A különböző bizottságok a hozzájuk utalt tárgyak megvizsgálásában és véleményadásában gondos utánjárással igyekeztek, mindannyiszor eljárni. Az újonnan szervezett gazdasági bizottság, bár buzgóbb elnöke és több szakismerettel bíró tagjai soha se lehetnek, mint a mostaniak, ez ideig alig tehetett egyebet, minthogy megalakult s a gazdasági ügyek intézése körüli eljárásról magának némi tájékoztatást szerzett. Négyen, négy felé lakván, egyáltalában nem tudom, hogy ez a bizottság a legjobb akarat mellett is hogy fog valamely nagyobb tevékenységet kifejteni tudni? Megfelelhet-e annak a rendeltetésnek, a mely végből szerveztetett; de a mely szabatosan meghatározva nincs is? Ezt tehát szükséges lesz meghatározni, hogy tudja a bizottság és tudja az E. K. Tanács is, hogy mihez tartsák magokat. A mint mondám, e bizottság működését nagyon megnehezíti a tagok szétszortósága; de miután e bizottság van hivatva a Berde Mózsza alapítványa kezelése felett is az ő végrendelete értelmében felügyelni, arra elkerülhetetlen szükség van.

A legnagyobb ujtás a szervezetben a titkári állás. Nem esekély aggodalmat okozott nekem is ez újítás. Nem mintha a titkári állást, a mint az tervezetett, közigazgatásunkra nézve nem tartottam volna előnyösnek és szükségesnek, hanem mivel attól tartottam, hogy nehezen találunk rá megfelelő embert, tekintettel különösen az ahoz kötött fizetésnek a mai viszonyokhoz képest nem nagyon esábitó voltára, a mi előre is kizárta azt, hogy erre az állásra egy

kész jogász vállalkozzék, a mint ez óhajként az állás szervezésével többek részéről nyilatkozott. És a pályázat csakugyan eredménytelen is maradt. Mult évben tartott zsinati főtanácsunk ennél fogva nem tölthetvén be a titkári állást, a szervezeti törvény értelmében az ideiglenes intézkedéssel az E. K. Tanácsot bizta meg. Nem terjeszkedem ki az ennek folytán szükségessé vált eljárás részleteire. Elég az, hogy f. évi jan. 1-ére, tehát az új szervezeti törvény életbe léptetésére meghatározott időre, a titkári állást sikerült betöltenünk s arra Csifó Salamon, volt árkosi lelkész afia személyében egy oly tisztviselőt kaptunk, a ki eddigi működésével e tiszt betöltésére nemcsak készségöt, hanem hivatottságát is bebizonyította, a mint erről az új szervezetnek megfelelő ügykezelési könyvek, irományjegyzék, levéltár stb. megvizsgálására kiküldendő bizottságnak is alkalmá lesz meggyőződni. Részemről nem mulaszthatom el nevezett titkár afiának e helyen is elismerésemet nyilvánítani.

Egyházunknak fontosabb ügyeiről az E. K. Tanács évi jelentéséből tudomást fog magának szerezni a Méltóságos és főt. Egyházi Főtanács. Nem tehetem azonban, hogy ezek közül egy párról én is meg ne emlékezzem.

A mi közel két évtized óta egyik fő és állandó tárgya gondjainknak, hogy főiskolánk helyett újat építtessünk, immár testet kezd magára ölteni. Az új főiskola építése folyamatban van, sőt a fedélzet is már fel van téve. Jövő évi főtanácsunkat, ha Isten megsegít, annak disztermében fogjuk megtartani. Szép és hatalmas épület fog az lenni, de époly hatalmas érvágás is lesz pénztárunkon, mind a mellett, hogy annak költségeihez az állam is 240 ezer koronával járul hozzája. Ideig-óráig talán még el lehetett volna odázni az építkezést s lehetnek, a kik inkább azt látták volna helyesnek. De a ki az állami s más egyházak hasonló intézeteit a mi mostani főiskolai helyiségünkkel összehasonlítja, kénytelen belátni, hogy ez elől az építkezés elől lehetetlen volt kitérnünk. Adjunk hálát Istennek, hogy ezt lehetővé tette nekünk. A jó Isten majd csak megsegít arra is, hogy az építkezéssel reánk nehezedő terhek alól kibontakozzunk. Nehezebb viszonyok között is nem egyszer éreztük mi a Gondviselésnek áldott kezét egyházunk felett. Bizzunk hát és reménykedjünk ebbe ezután is. De a bizalomhoz és reményhez kapcsoljuk hozzá buzgóságunkat és áldozatkészségünket is. Mert ezekre ma ép oly szükségünk van és lesz ezután is, mint volt hitelőideinknek, ha az ők diésőségükben osztozni s egyházunkat fentartani akarjuk. Ne csak aratni, hanem vetni is készek legyünk. A másik dolog, a miről megemlékezni kívánok, a kongrua ügye, a mely tán rövid időn rendezve lesz. Mert teljesen rendezve még ma sincs. Még a mult 1899. évi kongruájokat sem kapták meg lelkészeink mindnyájan, a f. 1900. évre pedig csak 15 lelkészünknek van eddig kiutalva. Mondhatom, hogy alig okozott valami a közlebbi időben több gondot és fáradságot, mint ez az ügy. Miután a kongrua megállapításának alapjául szolgáló bevallások némelyike

kétszer is visszaküldetett a ministeriumtól kiegészítésre, le és fel is annyit kellett ez ügyben írni, hogy ez irományjegyzék már is halomra megy s még most sinés minden bevégezve. Egyes lelkészi állomások kongruájára nézve még most is folyamatban van az ügykezelés. A ministerium által megállított jövedelmi és levonási tételek ellen az egyes lelkészek jogosítva lévén két hónap alatt folyamodással élni, ezek ismét újabb munkát fognak adni, mert különösen a fuvardíjakat meglehetősen szűkmarkulag állította meg a ministerium, nem véve tekintetbe azt, hogy esekély számu egyház-községeink miatt, a mi lelkészeink közül némelyeknek mily utakat kell megtenniök, hogy lelkészi gondozásuk alá tartozó hiveink ne maradjanak egészen lelképásztor nélkül. Sajnos, hogy e tekintetben egyházi főhatóságunk által igazolt tételek is részben kifogás alá estek s ezzel egyes lelkészeink rövidséget is szenvedtek. Mind a mellett általában véve a késedelmet és kivéve azt, hogy sz. udvarhelyi egyház-községünk nem ismertetett el anyaegyház-községnek, illetőleg azon egyház-községünk lelkészi állása részére a fizetés kiegészítés nem állított meg, nem lehet okunk panaszra lelkészeink kongruája megállítása körül a ministerium vezető osztálya részéről tapasztalt törvényes eljárás ellen; sőt nagy elismeréssel és hálával tartozunk különösen Dr. Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi m. kir. minister úr Ő Nagyméltóságának ez ügy körül is tanúsított jó indulatáért és hazafiságáért. Mert első sorban neki köszönhetjük az elért eredményt is. S hiszem, hogy a függő kérdéseket is sikerülend megnyugtatólag megoldani. Lelkészeinket pedig arra kérem, hogy helyzetüknek a kongruával történt enyhítését, mert teljes szánálásának nem mondhatom, vegyék szívökre s legyenek rajta minden erejökéből, hogy úgy egyházi, mint hazafiai köteleességeiknek fokozott mértékben eleget tegyenek. A mi különösen egyházunk iránti köteleességeiket illeti, fordítsanak kellő gondot necsak saját gyülekezetükre s abban élő hiveikre, hanem a szétszórta lakozókra is. Ne sajnálják azokat személyesen és levélben is minél többször meglátogatni, felkeresni, a mint erre különben már utasítottam is. Legyen mindnyájunk jelszava a mi a nagy mesterünké, az ur Jézusé volt: „Az én eledelem az, hogy annak akaratját tegyem, a ki engemet elbocsátott és elvégezzem az ő dolgát.“ Ján. 4., 34.

Az E. K. Tanács évi jelentésébe tartozó dolgok közül nem hagyhatom még részemről is megemlítés nélkül Boros György theol. tanár afiának Amerikába történt küldetését. Mult évi Zsin. főtanácsunkon voltam bátor indítványozni, hogy az amerikai unitárius Társulat megalapításának 75-ik évfordulója alkalmából amerikai testvéreink által f. évi május 25-én Bostonban megtartani szándékolt jubilaris ünnepélyen, a melyre a társulat engem személyesen is nemesak meghívni, hanem az egész utiköltséget is felajánlani sziveskedett, mintán én ez útra egyáltalán nem vállalkozhattam, legalább egyküldötte általegyházunk is képviseltesse magát. Lelkemből örvendek, hogy ez indítványom elfogadtatott s Boros György theol. tanár

afia személyében egy oly képviselőt küldhettünk Amerikába, a ki e küldetésével ott magának szintugy, mint egyházunknak dicsőséget szerzett. Boros György afiának ez utjáról szóló hivatalos jelentése már nyomtatásban is közközben forogván, arra itt nem terjeszkedem ki. Csak két tanuságot kívánok abból lehozni. Egyik az, hogy ne szünjünk meg ápolni és fejleszteni azt az összeköttetést, a melyet angol és amerikai testvéreink rokonszenvében bírnak. Reánk nézve, a kik hazánk más nagy felekezetei között mondhatni, csak egy kis szigetet alkotunk, ez az összeköttetés kétszeres beeséssel bír s büszkén mutathatunk rá nemcsak pusztán felekezeti, hanem hazafiui szempontból is, a mennyiben kétséget nem szenved, hogy ezzel az összeköttetéssel hazánk is, nemzetünknek is hasznos szolgálatot teszünk. A másik tanuság az, hogy ha igazán szeretjük egyházunkat, nem elég a multa hivatkoznunk, hanem példát véve angol és amerikai testvéreinktől, hitelveink terjesztésében, egyházunk felvirágoztatásában munkásoknak kell lennünk s azért egyen-egyen mindnyájunknak lelkesülnünk kell. Ezek után áttérek szorosabb értelemben vett püspöki jelentésemre.

1. Belső embereink változása a múlt évi Zsin. főtanács óta:

a) Lelkészeknek rendeltettek: Németh István alsósiménfalvi lelkész Toroczkóra; Nagy Lajos s.-kőrispataki lelkész Árkosra; Lőrinczi Dénes kökösi lelkész Tordára; Vaska Béla s. szt.-királyi lelkész Kőkösre, Varga Dénes hódmező-vásárhelyi l. Alsó-Siménfalvára, Kiss Sándor laborfalvi l. Sepsi-Szt.-Királyra, Gönez Mihály lókodi l. Laborfalva-Szentiványra. Lelkész jelöltek: Szabó Albert Szőkefalvára; Bölöni Vilmos S.-Kőrispatakra, Gálffi Zsigmond Hódmező-Vásárhelyre, Sándor Géza Bözöd-Kőrispatakra.

b) Kántortanítóknak: Benedek Mihály Mező-Berényre, Zoltán Ferencz Dévaványára, Máthé Pál Iszlóba, József Domokos Kis-Adorjában, mindnyájan okleveles tanító-jelöltek; Tóth József IV-ed éves képezdei tanító ideiglenes minőségben Szindre.

c) Kántoroknak: Utó Gábor Kálnokra; Utó Lajos Ákosra, Komjatszegi Lajos kántor-tanító Kadácsba (szerződési viszony), Lőrinczi Béla községi tanító H.-Keménfalvára (szerződési viszony), Andrási Gyula T. Szt.-Györgyre.

d) Elhunytak: Simó János tordai lelkész; Molnos István és Ferenczi József ny. lelkészek és Árkosi János alsó járai kántor afiai.

e) Ürességben vannak: a bordosi, iklandi, szt.-benedeki, b.-újfalvi, lokodi lelkészi, bágyoni, kilyéni kántori állomások.

Kapcsolatban a fennebbiekkal megjegyzem, hogy lelkészi szigorlatot, illetőleg szakvizsgát ez évben hárman tettek: u. m. Gálfi Zsigmond, Bölöni Vilmos és Szabó Albert, a két előbbi jó, utóbbi elégséges eredménnyel s mind hárman már lelkészi állást is foglaltak el. Lelkész jelölt egy sine. Következőleg az ürességben levő lelkészi állomások ez idő szerint be sem tölthetők, legfennebb csak más egyházközségekből. Ez esetben azonban ismét azok maradnak ürességben. Sőt ez évben is csak két lelkész jelöltünk

lehet; a következő évben ismét csak egy; úgy hogy 3—4 év előtt minden lelkészi állás betölthető egyáltalán nem lesz. Ezen idő után remélem, rendbe jövünk, mert a lelkész növendékek száma ez isk. évben 13-ra emelkedett s tekintettel a lelkészi állásoknak a kongruával történt kedvezőbb voltára is jövőre nézve talán ismét keresettebb lesz a lelkészi pálya egyházunkban is.

2. Az egyházi anyakönyvek és népesedési kimutatások szerint egyházunkban 1899-ben

A) kereszteltetett: a) fiú	1046
b) leány	957

Együtt 2003 új szülött.

Több 77-el, mint 1898-ban. Ezekből házasságon kívül született 220.

B) konfirmáltatott: a) fiú	590
b) leány	578

Együtt 1168 növendék.

Kevesebb 187-el, mint 1898-ban.

C) Összeeskettetett a) tisztán unitárius	368
b) vegyes vallású	187

Együtt 551 pár.

Több 185 párral, mint 1898-ban

D) Eltemtetett a) a férfi nemből	685
b) a nő nemből	666

Együtt 1351

Kevesebb 123-al, mint 1898-ban.

E) Átállott egyházunkba	310
Kilépett egyházunkból	87

E szerint 223-al többen

jöttek át egyházunkba, mint a hányan abból kiléptek.

F) A lélekszám 1899 év végén volt	70427
1898 „ „ „ „	68312

Mutatkozik évi gyarapodás 2115

A szülöttek és meghaltak közötti különbség az előbbiekre javára 652-öt, az átállásokkal javunkra eső többlet 223-at tévén, az évi gyarapodás ezekben csak 875 lélekre tehető. De a mint a múlt évben megjegyeztem volt, a kimutatásnál lelkész afiai több mint 200 lelket elejtettek volt azokból, a kiknek ugyanesak az összehasonlítás alapján meg kellett lenni egyházunkban. E mellett úgy látszik, hogy most szétszortan lakó híveinket is pontosabban összeírták s innen lehet az évi jelentékeny gyarapodás. A jövő évi népszámlálás rendjén fogjuk azonban a lélekszámot a legnagyobb bizonyossággal megtudni; a miért erre is felhívom a lelkész afiai figyelmét.

A kimutatásokból különben megnyugvással vettem tudomásul, hogy az egyházpolitikai törvények következtében hiveinkben vallásunk és egyházunk iránti buzgóság és ragaszkodás nincs megintatva. A lelkészi szolgálatok a kereszteleseknél és temetéseknel kivétel nélkül mindenütt igénybe vétettek; a házasságkötéseknél azonban Sz.-Kereszturkörben 3, Udvarhelykörben 2 s Felső-Fejérvörben 3 pár csakugyan nem vette igénybe. Jóllehet illető esperes afiai ennek okát nem a közönyösségben, hanem valami más egyében, a házasfelek sajtóságos helyzetében találják, nem mulaszthatom el lelkész fiait figyelmeztetni, hogy mielőtt a betegség tovább harapoznék: igyekezzenek a lehetőleg annak ellentállani s ha utólagosan is rábírní az illetőket, hogy házasságukat egyházilag is kössék meg. A házasságkötéseknél a születendő gyermekek vallására nézve csak kolozsvári egyházközségünk lelkészi hivatalától kaptam részletes kimutatást. E szerint kolozsvári egyházközségünkben egyházilag is megkötött 26 vegyes házasságnál 11 esetben kötöttet egyezés. Ebből unitárius részre esik 4, (nyereség a róm. kath. egyháztól 1, a ref. egyháztól 3). A fennmaradó 7 esetből 4 esik a róm. kath.; 3 a ref. egyház javára. E szerint a róm. kath. egyházzal szemben veszteség 3, a ref. egyházzal szemben nyereség és veszteség egyenlő, tehát semmi. A 26 vegyes házasságból 19-nek a megáldása unitárius részen történt. A kimutatást jövőre összes lelkész fiaink figyelmébe ajánlom; mert csak így tudjuk tisztán felállítani a nyeresék és vesztesék mérlegét a gyermekek vallására nézve a házasságkötésekkel törvényesen engedélyezett szerződések következtében, a mi nézetem szerint egyedül képezi az egyház politikai törvények által a szabadelvűségeen ejtett azt a sebet, mely méltán sajoghat. Mert ez nem egyéb, mint a reversalisoknak törvényesítése, a mi ellen századokig küzdött a szabadelvűség. Csodálatos, hogy mégis a róm. kath. egyház kívánja a revisiót; holott az egyházpolitikai törvényekben egyedül ő a nyertes s mi vagyunk a vesztesek. De a mi veszteség azokból a gyermekek vallására nézve köthető szerződésen kívül egyházunkra háramlik, azt a liberalismusnak hoztuk s ennek érdekében azt szivesen el is hordozzuk. Mert mi a liberalismustól nem féltjük vallásunkat. Egyháznak bölcsőjét ez ringatta, annak karjai között nevedett, abban van élete, vagy ha megszűnik lehellelével táplálni, halála.

3. A közvetlen püspöki vizsgálat alatt álló egyházközségek múlt évi számadásai alapján évi pénzforgalmukról, valamint a f. 1900 évre áthozott vagyon állagáról a kimutatást az E. K. Tanácsnak beadván, annak évi jelentésében fel lesz tüntetve. Vizsgálatot ez évben személyesen sehó sem tartottam. De tordai és budapesti egyházközségeinkbe kirendelt új lelkészeink beiktatása alkalmából nevezett egyházközségeinket meglátogattam.

4. Báró Baldácsy-alapítvány meghatalmazottainak f. évi máj. 21-én Budapesten tartott közgyűlésében meghatalmazott társsal, Bedő Albert afiával együtt részt vettem. A közgyűlés az

alapítványi birtokok jövedelméből ez évre is egyházkerületenként 4000 frtot szavazott meg. Legyen ez úttal is áldva mindnyájunktól a nagy alapító emléke.

5. A Dávid Ferencz-alap kezelésem alatt álló részének állása f. évi okt. 6-án, a mikor vonatkozó számadásomat számvevőségünkkel is megvizsgáltattam, készpénzben, takarékpénztárba elhelyezve 5173 kor. 62 fillért; négy egyházközségünknek adott kölesönökben kötvények mellett 5800 kor. együtt 10973 kor. 62 fillért tett. Ami a múlt évi jelentésemben foglalt 10218 kor. 08 fillérral szemben 755 kor. 54 fill. gyarapodást mutat. A közpénztárba beadott 23038 koronával együtt pedig az alapítványi összeg most 34011 kor. 62 fillért tesz. Legyen nekem megbocsátva, ha ez alapítványra, mintegy szerencsés gondolatom szüleményére, mindig jóleső érzéssel tekintek.

Sajnos, hogy ugyanezt nem mondhatom el a szintén általam gyűjtött s kezelésem alatt álló „Ezredéves emlék alap“-ról, a mely ugyancsak a fenn jelzett időben 5530 kor. 04 fillért és így csak 868 kor. 46 fillérral tett többet, mint múlt évi jelentésemben kimutattam volt. És ha ez az 868 kor. gyarapodás mind adomány lenne! Csak hogy ennek nagyobb része takarékpénztári kamat és a „Ker. Hittudomány összege“ című mű tiszta jövedelméből kérszemre az E. K. Tanács által ide utalt pénz. Az évi adomány alig több 300 koronánál, a melynek $\frac{1}{3}$ -a most is Báró Petrichevich Horváth Kálmán ur Ó méltósága, áldozatkész főgondnokunk adománya. Mind a mellett ez alapítvány iránt táplált reményeimről sem mondok le. Sőt e reménytől indítatva újólág felhívom rá egyházunk tagjainak figyelmét.

6. A Britt és külföldi unitárius Társulat budapesti s annak kapcsolatában levő egyházközségeink számára ez évben is megküldötte a szokásos 50 font sterlinget. Amerikai testvéreink, kik e segélyt egy pár év óta már megszüntették, Boros György theol. tanár afiától nyert értesítés szerint szintén meg fogják újítani a segély nyújtást. Vajha úgy lenne! Sem Oxfordban a Manchester Collegeban, sem Londonban a Channing House Schoolban ez idő szerint nincs pap s illetőleg leánynövendékünk. Alig hiszem, hogy egyhamar küldhessünk is. De remélem, hogy ez nem fogja lazítani a testvéri viszonyt. Mihelyt lehetséges lesz, gondoskodni fogok újólág élő kapcsolokról is.

7. Anglián és Amerikán kívül nevéüket viselő egyházzal nem igen dicsekedhetünk; de velünk érző és gondolkozó egyénnel annál többel találkozunk mindenfelé. Nem lesz minden érdek nélküli e tekintetben egy levélre hivatkoznom, melyet a múlt őszön kaptam egy lengyel férfitól Tarnopolból. E levél írója Soeinus Fausztusnak 1604-ben történt halálára hivatkozva, kérdésbe teszi, hogy tekintettel e férfi halálának közelgő 300 éves évfordulójára, nem volna-e helyes tetemeit a Luclaviu-i temetőből, hol sirját egy egyszerű kő jelzi, az amerikaiak segélyével Kolozsvárra szállíttatni s munkáit esetleg az ő és az unitáriusok dicsőségére különböző

nyelven kiadni. Válaszomban megköszönve az unitárismus iránti érdekeltségét — mert egyébként nem tulajdoníthatom e levelét — s kifejezve azt, hogy miért nem tartom lehetségesnek sem egyik sem másik ajánlatának teljesítését, egyszermind további barátságát és rokonszenvét kértem. Erre egy más levélben arra kért, hogyha német nyelven hittani könyveink vannak, küldjek azokból neki. Küldöttem is néhány példányt az általam írt „Unitárius Káté“-ból, a mely szintén egy külföldi barátunk felkérésére és költségére lett német nyelven kiadva.

És itt legyen szabad az eszme rokonságnál fogva, melyet a Socinus sirhantja támaszt lelkemben, a mi Brassaink sirjáról emlékezni meg. Egyházunk e szellem óriásának sirjához országos adakozásból emlékoszlopot állítani egy bizottság vette kezébe Kolozsvárt.

E célra eddig közel 6000 korona begyűlt ugyan, de ezzel még nem lehet Brassainak a tervezett siremléket elkészíttetni és felállítani. Minket e siremlék felállítása kétszeresen érdekelvén, indíttatva érzem magamat egyházunk tagjainak figyelmét arra e helyen is felhívni. Ne maradjon el senki közülünk e cél megvalósításához adományával hozzájárulni.

8. Ezzel halottainkhoz érkeztem :

Mult évi Zsin. főtanácsunk óta egyházi tanácsos afiai közül elhunytak: Agh Ferencz, Sikó Miklós, Nagy Dénes, Nagy Olivér, Végh Mátyás, ids. Csongvai Károly, Gruber József, Boros Sándor afiai. A midőn mindnyájuknak kegyeletes érzéssel jegyzem fel neveiket, nem mulaszthatom el Boros Sándor afiáról külön is megemlékezni, a ki mint kolozsvári főgymnasiunknak r. tanára s 7 éven át igazgatója is, ez állásában valóban elévülhetetlen érdemeket szerzett magának. A tan és nevelés ügye körül tanusított buzgalma, odaadó munkássága és egyszerűtete méltán a tisztelet és nagyra-beesülés tárgyává tette őt mindazok előtt, a kik ismerték s korai halála reánk nézve annyival fájdalmasabb; mert építés alatt álló új főiskolánk berendezésénél, a minek oly örömmel és lelkesedéssel nézett elébe és készült, benne egy valóban szakismerő tervelőt és a végrehajtásra hivatott munkaerőt veszítettünk el. S fájdalom ezzel még nem ért véget a halál ez évi aratása. Még két héttel ezelőtt veszítettük el szintén a férfikor teljében Daniel Elek, felső-fejérvári buzgó és tevékeny felügyelő gondnokunkat, a kiben főgondnokunk Méltóságos Daniel Gábor úr az édes apai szív fájdalmaival siratja egyik kedves fiát. Nekünk pedig önkéntelenül ily sóhajtás tör fel keblünkbelül: „Uram legy kegyelmes a te kicsiny sereggedhez s ne vedd el idő nap előtt annak díszzeit, a kiknek nevéhez is a mult századoknak nagy emlékei s a jövőnek még több reménye fűződik. Elhunyt belső embereinkről fennebb már megemlékeztem, kísérvé mindnyájukat fájó részvétünk. Nyugodjanak esendesen! Tisztelettel kérem a Mélt. és Főt. Egyh. főtanácsot, méltóztassék évi jelentésemet tudomásul venni és elfogadni.

III.

Elintéztett ügyek.

Az elnöki megnyitó után azon egyházköri és egyházközségi képviselők jelentettek be, a kik az 1900—1903. évre az új szervezeti törvény szerint megválasztottak. A képviselők közül a jelenlevők letették az esküt s ezzel az E. Főtanács megalakult.

A megalakulás után felolvastatott a püspöki és az E. K. Tanács közigazgatási, tan- és pénzügyi jelentése. Mindkettőt az E. Főtanács tudomásul vette. Ezután a különböző számadások, költségvetések, jegyzőkönyvek, irodai kezelés stb. megvizsgálására bizottságok küldettek ki.

Mikó Dezső aranyos-tordaköri felügyelő gondnok, ez állásban megerősítettett s a hivatalos esküt letette. Németh István az aranyos-tordai, Nagy Béla a kuküllői egyházköri jegyzőségben szintén megerősítetttek. Az eskü bevétele az egyházköri közgyűlésre bízott. Budai István kolozsi énekvezér nyugalomba boesáttatott s részére a megfelelő nyugdíj 1899. okt. 1-től utaltatott. A vasárnapi Berdechéd után a különböző bizottságok üléseztek és vizsgálták meg a reájok bízott ügyeket.

Néhai újszékelyi Raffaj Károly hagyaték ügyéről az E. K. Tanács jelentése jóváhagyólag vétetett tudomásul. A jelentés szerint a hagyaték elleni per bevégeztetett. Sándor János és Barabás Lajos végrendeleti végrehajtók beszámoltak. A hagyatékot terhelő követelések kifizettetvén, mintegy 26.000 frt tiszta vagyon maradt, a melyből a végrendelet szerint a sz.-kereszturi gymnasiumban a tanulók ösztöndíjai à 160 kval már 1901. jan. 1-én beindítatnak.

Az egyházi és püspöki titkári állásban Csifó Salamon véglegesítettett. A belső emberi nyugdíjintézet és a kongrua pénzkezelésével is egy évig ideiglenesen ő bízott meg, meghagyatván az E. K. Tanácsnak, hogy a jövő évi Főtanácsig, a mennyire lehet, rendezze úgy az ügyeket, hogy a nevezett pénzek kezelése is a körpénztárnoknak adassék át. A Br. Baldácsy-alap közgyűlésére az E. Főtanács a következő 3 évre megválasztotta rendes tagoknak Ferencz József püspököt és dr. Bedő Albert nyug. államtitkárt, póttagnak Gál Jenő kir. táblai tanácselnököt. Egyházi tanácsosoknak megválasztottak Józsan Miklós lelkész, br. Petrichevich Horváth Arthur és dr. Gothárd Zsigmond, az E. K. Tanács tagjának Szentiványi Miklós alispán; a kolozsvári főgymnasiumhoz igazgatónak 4 évre dr. Gál Kelemen tanár.

A kolozsvári főgymnasiumhoz néhai Boros Sándor helyére a mennyiség-természettani tanszakra alkalmaztatott Hidegh Mihály; a latin-magyar tanszakra a vallás- és közoktatásügyi minister kinevezte Pálfi Mártont, tornatanárnak kineveztetett Lassel Gyula; helyettes tanároknak Márkos Albert és Major Sándor. A sz.-kereszturi gymnasiumhoz helyettes tanároknak kineveztettek Csiki István és Haackmüller Oszkár.

A gazdaságokról és a pénztárvizsgálatokról beadott évi jelentések tudomásul vették.

A fizetés rendezéseknél a püspök évi fizetése 10.000 Kban állapított meg, nem számítva ide a lakást, a canonica portiot, s a Kelemen Benő-alapot. E 10000 K. részben a közalaphól, részben a Baldácsy-alaphól és részben az államszegélyből fedeztetik. A theologiai tanárok fizetése rendeztetett a fizetési fokozatok 2400, 2600, 2800, 3200 és 3600 K.-ban állapították meg. A fokozatokban való előlépés 5 évről 5 évre történik. Az ötödéves korpótlékok egyenként 200 K.-ban állapították meg. A dekánuságért járó 400 K. fizetés beszünttetett s meghatároztatott, hogy ezután az egyes theologiai tanárok e tisztet évről-évre sorra fogják viselni, — ide értve a paptanárokat is — díjtalanul. A dekánt tanévről tanévre az E. K. Tanács nevezi ki.

A főgymnasiun tanárok fizetési fokozata, illetve osztálya szintén megállított. Két tanár fizetése lesz 3600 k., 2 tanaré 3200 K., kettőé 2800 K., kettőé 2600 K., a többi 2400 K. Szálláspénzüik a fizetésnek megfelelően 560—700 K. Ötödéves korpótlékuk egyenként 200 K. ötször. A fizetési fokozatokban az előlépés csak megüresedés folytán s mindig csak az E. K. Tanács határozatával történhetik két hóval azután, hogy valamely hely megüresedett. A szálláspénzeket az összes tanárok és egyházi tisztviselők évnegyedenként fogják kapni az eddigi féléves rendszer helyett. Természetbeni szállásra senki igényt nem tarthat, a kik azonban most ilyenek élvezetében vannak, azokat megtartják, a míg tényleges szolgálatban maradnak. Rendeztetett az özvegyeknek és árváknak is a szálláshoz, illetve a szálláspénzhez való jogosultsága.

A köri espereseknek az államszegély terhére aránylagos évi tiszteletdíj rendszeresített.

A pénztárkezelési szabályzatot az E. Főtanács kevés módosítással megállította. Ugyszintén a zárszámadási, költségvetési és leltár mintáiveket is.

A Berde-alap kezelési szabályzata, a mely szerint ez alap a végrendelet értelmében, teljesen külön számadáson kezelendő, elfogadtatott. A Berde-czipó ösztöndíj szabályzata még egy évig tekintettel, hogy a kolozsvári új collegium ezalatt felépül s az ebben létesítendő convictus majd a szabályzaton sok változást fog igényelni, ideiglenesen helybenhagyatott.

A buni birtok esetleges eladására az E. K. Tanács felhatalmazást kapott. A Berde vagyon felhasználási tervezete a IV. szakasz kivételével elfogadtatott. A IV. szakaszra vonatkozólag utasított az E. K. Tanács, hogy tegyen javaslatot a Berde-vagyont kezelő biztosok évi jutalmazására s hogy ennek megfelelően mennyi szakitassék külön *kezelési alapra* a rendelkezésre álló 82000 frtból. Továbbá, hogy a megmaradó összegből 5000 frt a belső emberi nyugdíj intézetnek kiadatván, tegyen az E. K. Tanács javaslatot ennek a mikénti felhasználására.

A Mártonfi-Konecz alapítvány azon része, a mely 1873-tól 1900.

jan. 1-ig kamathalmazással mintegy 5800 frtra szaporodott, meghatározatott, hogy a folyó évi kamatokból egészítették ki 6000 frtra s ennek kamata fordítottassék a papnövendékek egyetemi évi tandíjának a részbeni fedezésére.

Jóváhagyattak kevés módosítással a következő alapok, iskolák, gazdaságok számadásai és költségvetései: a közalap, Konez-, Augusztinovies-, kórház-, kisebb-, Berde-, tanári nyugdíjalapok, a belső emberi nyugdíj intézeti pénztár, az egyházi államsegély, Szabó József-alap, a kolozsvári, sz.-kereszturi gymnasiumok, a tordai iskola; a buni, ladamos-alamori, bánya-bükki és a pusztaszentmiklósi gazdaságok számadásai és költségvetései.

A második napi ebédre az E. főtanács tagjai Br. Petrichevich Horváth Kálmán főgondnok urnak voltak a vendégei.

Az E. K. Tanács kiadványait, meghatározatott, hogy az elnökön kívül, a titkár is mint előadó írja alá.

A belső emberi nyugdíj-intézeti hátralékok után a késedelmi kamatok 1901. jan. 1-től kezdve nem évről-évre fizettetnek, hanem a hátralékok befizetése napjáig.

A belső emberek változása alkalmával a kepe és másnemű fizetések megosztására szabályzat alkottatott.

A segélyek kiosztására az E. K. Tanács javaslata kevés módosítással elfogadtatott.

A gymnasiumokban az évfárá vizsgák tartási módja az állami intézetekének megfelelően változtatott.

A tanügyi jelentések a papnevelő intézetről, a gymnasiumokról, a népiskolákról és a vasárnapi iskolákról egyes szükséges intézkedések kimondása mellett tudomásul vétettek.

Kepeváltás engedélyeztetett Kendón, Csegezben, Szentgericzén, Szováthon, Bordoson, Székely-Kereszturon.

Felhajthatatlanság okán töröltetni határozattak az Ineze József, id. Lászlótzky Sámuel, Schuszter Gyula és Nappendrukk Károlyné adósságai

Leány-egyházközség alakulása jóváhagyatott Megyesen és Város-Udvarhelyen.

Iszlai Márton énekgyűjteménye tankönyvül elfogadtatott. A legatusok kiküldése a dékán hatáskörébe utaltatott; úgy hogy a mikor gymnasiumi tanulót is kell legatusnak kiküldeni, akkor a főgymn. igazgatóval egyetértőleg járjon el.

A püspöki jelentéssel kapcsolatosan egy bizottság küldetett ki egy felirat szerkesztésére a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez a lelkészek fuvarköltégei megállítása érdekében. E bizottság a feliratot elkészítvén, beadta. A beadvány elfogadtatott s illetékes helyére felterjesztetni határozatott. Benczédi Gergely pénztárnok az E. főtanács kérésére a lemondását visszavette, valamint Szentiványi Gyula is az Egyh. Tanácsosi állásról való lemondását, ugyancsak az E. főtanács kérésére.

Az egyes bizottságok jelentései beadatván, azok részben tudá-

sul vétettek, részben pedig azok alapján az egyes szükséges intézkedések megtétettek.

Végül az indítványok tárgyalattak. Az egyházközségek költségvetésére és a házasságot kötöttek kihirdetésére irányuló javaslatok véleményezésre kiküldetnek az egyházköröknek. A sz.-kereszturi gymnasiumban a VI. osztály beállításának a kérdése tárgyalása elhalasztatott arra az időre, a mikor a kolozsvári collegium építésével és berendezésével egyházunk teljesen készen lesz. Kimondatott, hogy a kolozsvári főgymnasiumban a tandíjat az unitárius tanulók részére sem lehet alább szállítani, mert ezt a miniszterrel kötött szerződés szabályozza.

A jövő évi E. főtanács idejének a kitűzése az E. K. Tanácsra bízott.

Ezek után a gyűlést Ferencz József püspöknek szép beszéde és Kelemen Albert közügyigazgató buzgó imája bezárta.

CSIFÓ SALAMON.

Báró P. Horváth Kálmán köszöntője a Berde-serleggel.*)

Midőn e poharat tartom kezemben, hogy felköszöntsem emlékéit annak, a kinek tisztelése és a kinek gondoskodásából itten az asztalok körül összegyűltünk — eszembe jut az ő személyisége, szokásai, szellemi és lelki tulajdonságai, előtttem lebegnek el életének eseményei; ha azokat egybevetem és azokból következtetéseket vonok, látom meg az embert, Berde Mózeset a maga egyszerűségében és mégis valódi nagyságában. Bepillantok küzdelmes, nélkülözésekkel teljes ifjuságába, midőn a megéllhetés gondjai gátat vetnek a tanulni vágyó, előre törekvő fiatal ember buzgóságának, szorgalmának, melyek erejét megzsibbasztani nem bírják, de megedzik a további küzködésre, hogy kitartásával legyőzzön minden akadályt, elérje a célát, melynek véghezvitelére egy életnek munkásságát szánta és adta.

És mi vala a cél? Az, hogy szeretett egyházát felsegítse. Látta, hogy egyházának szükségei napról-napra növekednek, az ekkleziásiai szegények, az iskolák a kor kivánalmaival és a közoktatási törvény rendelkezéseivel szemben anyagilag tehetetlenek. A főiskolát fel kell építeni, a kereszturi gymnasiumnál új tanári állásokat felállítani. Minde-

* Berde Mózes, a unitárius egyház nagyjóltevője alapot hagyott egyh. főtanácsai közebére is. A gyűlés első napján való közebéden mindig egy köszöntő mondatik a Berde emlékére a Berde-serleggel. Az idén a köszöntőt Br. P. Horváth Kálmán főgondnok mondta, melyet itt közlünk. Szerk.